
Het plannen van detentie

Een literatuurverkenning naar de 'sentence planning' in een aantal landen

mr. E.M.Th. Beenackers

W
wetenschappelijk

C
onderzoek- en

D
documentatie-

C
centrum

LITERATUURVERKENNINGEN

Het plannen van detentie

Een literatuurverkenning naar de 'sentence
planning' in een aantal landen

mr. E.M.Th. Beenackers

Ministerie van Justitie
Den Haag
1994

W
wetenschappelijk

C
onderzoek- en

D
documentatie-

C
centrum

De opdracht tot dit literatuuronderzoek werd gegeven door de directie Delinquentenzorg en Jeugdinstellingen. De opdracht houdt in dat in de literatuur onderzocht wordt wat er bekend is over *sentence planning* in verschillende landen, vooral met betrekking tot de procedure en de inhoud.

Voor zover bekend is, wordt *sentence planning* in een aantal landen toegepast, namelijk in Engeland, Schotland, Nieuw Zeeland en Duitsland. In deze literatuurverkenning wordt de uitvoering ervan besproken, voorafgegaan door een korte schets van de ontwikkelingen die ertoe geleid hebben. Allereerst komt de situatie in Engeland uitvoerig aan de orde; in dit land is men recentelijk officieel van start gegaan met *sentence planning*; er waren al eerder initiatieven in inrichtingen genomen. De nadruk ligt op de procedures betreffende de *sentence planning*. Vervolgens komt de situatie in Schotland aan de orde, gevolgd door die in Nieuw Zeeland. Daarna volgen de ervaringen in Duitsland, waar het *Vollzugsplan* al wat langer toegepast wordt.

Engeland

Korte geschiedenis

Om het verschijnsel *sentence planning* te kunnen plaatsen, wordt in het kort een beschrijving van de situatie van het gevangeniswezen gegeven. Lord Justice Woolf heeft een onderzoek ingesteld naar de gevangenisopstanden in 1990. In zijn rapport worden de zes grootste rellen beschreven en wordt de rol van gevangenisbinnen het strafrechtelijke systeem bezien; volgens hem moeten deze daar een geïntegreerd deel van uitmaken. De gevangenisbinnen zijn overbevolkt en de condities zijn slecht. Het is noodzakelijk veiligheid en controle in evenwicht te brengen met rechtvaardigheid en humaniteit. In het rapport worden aanbevelingen gedaan op allerlei gebieden: de organisatie van zowel de dienst gevangeniswezen als de inrichtingen, het personeelsbeleid, een nationaal systeem van normen. Een aanbeveling is ook dat er een soort contract zou moeten zijn voor iedere gedetineerde, waarin zijn verwachtingen en verantwoordelijkheden uiteengezet worden (*Woolf report*, 1991).

Het antwoord van de regering op het rapport van Woolf was het witboek *Custody, care and justice* (1991), waarin de richting van de aanbevelingen van Woolf gevolgd wordt. Vooral de regimes in gevangenisbinnen moeten verbeterd worden. In het rapport worden veel voorstellen gedaan. Zo moeten er onder andere voorbeelden komen voor overeenkomsten waarin de voorzieningen voor de gedetineerde, de gelegenheden en kansen die hij heeft en de verwachte tegenprestatie neergelegd worden. Bovendien wordt het initiatief genomen tot *sentence planning* (*Doing time or using time*, 1993).

In een nadere uitwerking voor directeurs van gevangenisbinnen (*Regimes*, 1992) wordt gesteld dat alle gedetineerden constructieve bezigheden moeten hebben. Voor veroordeelde volwassen gedetineerden zal dit, voor het grootste

gedeelte van hun straf, arbeid zijn; huishoudelijk werk of werk in een werkplaats, op een boerderij, in een tuin, of in een gevangenisbibliotheek. Andere activiteiten die in bijzondere behoeften voorzien of waardoor problemen aangepakt kunnen worden om de kans te verhogen dat gedetineerden niet recidiveren, kunnen echter ook tijdens de werkdag plaatsvinden. Deze activiteiten kunnen bestaan uit onderwijs, sport, het meedoen aan programma's die bedoeld zijn om delinquent gedrag tegen te gaan. Pilling (1992), de directeur-generaal van de dienst gevangeniswezen, meent dat de dienst zichtbaar en systematisch meer 'zorgend' (*caring*) moet worden.

Een andere aanleiding tot het invoeren van sentence planning was de inwerkingtreding van de *Criminal Justice Act 1991*. Deze voert een nieuw stelsel in voor vervroegde invrijheidstelling (voor gedetineerden die op of na 1 oktober 1992 zijn veroordeeld) en stelt bepaalde eisen aan voorwaardelijke invrijheidstelling en toezicht daarop; om daaraan te voldoen is consistentie nodig in de manier waarop de voortgang van gedetineerden door hun straftijd wordt bepaald en vastgelegd. Derhalve is er behoefte aan een formeel gestandaardiseerd systeem van sentence planning, en aan het gestandaardiseerd vastleggen van gegevens. Daartoe zijn leidraden opgesteld die als richtlijn zijn bedoeld en niet om al bestaande systemen van sentence planning in inrichtingen te vervangen (*Sentence planning*, 1992). De leidraden zijn vooral bedoeld om de punten te benadrukken die nodig zijn voor consistentie in de dienst, zodat plannen behouden kunnen blijven als gedetineerden overgeplaatst en/of vrijgelaten worden. De gegevens vormen een integraal deel van het dossier voor voorwaardelijke invrijheidstelling. Zo kan er afstemming plaatsvinden tussen activiteiten tijdens en na detentie (onder verplicht toezicht).

Doel

Het doel van sentence planning is optimaal gebruik te maken van de tijd die mensen door moeten brengen in detentie, teneinde het risico van recidive te verminderen en gedetineerden te helpen bij het leiden van een zinvol leven, waarbij zij de wet respecteren, zowel tijdens detentie als na vrijlating. Sentence planning zou gedetineerden in staat moeten stellen de redenen voor en de gevolgen van hun delinquent gedrag onder ogen te zien, en deze aan te pakken. De planning zou hun een geplande ervaring van werk, training en onderwijs moeten geven om hun te helpen zich voor te bereiden op vrijlating, en zou tevens mogelijkheden moeten bieden om de vooruitgang van de gedetineerde van het begin tot het einde van de detentie te beoordelen (*Sentence planning*, 1992).

Het proces van sentence planning bestaat uit een aantal onderdelen: het beoordelen en vastleggen van eventuele doelen voor individuele gedetineerden, het regelmatig herwaarderen daarvan en het bezien van vooruitgang van de gedetineerde. Telkens moet bezien worden of de doelen binnen (een van) de inrichtingen gerealiseerd kunnen worden. Aan de hand van informatie die verkregen is door sentence planning, zouden inrichtingen hun regimes beter overeen kunnen laten komen met de geïdentificeerde behoeften van de gedetineerden (*Regimes*, 1992; *ACR sentence planning*, 1993). Uiteindelijk zou dit niet voor iedere inrichting apart moeten gebeuren/bezien wat nodig is, maar zou het gevangeniswezen als geheel in moeten spelen op de behoeften van gedetineerden: alleen dan kan echt aan hun individuele behoeften tegemoet gekomen worden. Dit is echter niet eenvoudig te realiseren, ook gezien het feit dat het tevens de bedoeling is de gedetineerden zo dicht mogelijk bij hun thuissituatie te plaatsen (*Doing time or using time*, 1993).

Doelgroep

De Criminal Justice Act 1991 bepaalt dat voor hen die tot vier jaar of meer zijn veroordeeld het discretionaire voorwaardelijke vrijlatingsstelsel geldt (dit is het nieuwe voorwaardelijke vrijlatingsstelsel). Gedetineerden worden automatisch voorwaardelijk vrijgelaten onder toezicht na twee derde gedeelte van hun straf (zij kunnen al eerder in voorwaardelijke vrijheid zijn gesteld). Voor deze gedetineerden is sentence planning ingevoerd per 1 oktober 1992; tevens is sentence planning ingevoerd voor alle veroordeelde gedetineerden van categorie A, dat wil zeggen gedetineerden die het hoogste vluchtgevaar opleveren. De sentence planning kan gebeuren aan de hand van een daarvoor opgestelde leidraad. Degenen (volwassenen en jeugdigen) die veroordeeld worden tot een gevangenisstraf van meer dan twaalf maanden maar minder dan vier jaar, vallen onder het stelsel van automatische voorwaardelijke invrijheidstelling: zij komen automatisch voorwaardelijk vrij onder toezicht nadat zij de helft van hun straf uitgezeten hebben. Voor hen is sentence planning ingevoerd per 1 november 1993; voor hen is een aparte leidraad gemaakt, met een eenvoudigere documentatie. Uitzonderingen zijn die mensen die veroordeeld zijn tot twaalf maanden en meer wegens het niet betalen van een geldboete of wegens *contempt of court* (*Sentence planning*, 1992).

Voor hen die onbepaalde straffen uitzitten gelden aparte sentence-planningregels.

Proces

Het sentence-planningproces voor gedetineerden voor wie discretionaire voorwaardelijke invrijheidstelling van toepassing is, bestaat uit drie stappen. Allereerst wordt een profiel opgesteld (*sentence plan and parole: initial profile*) en daarna wordt een sentence plan opgesteld (*initial sentence plan*). Zo vaak als nodig is, hebben er herzieningen plaats (*sentence plan review*) (*Sentence planning*, 1992). Van iedere stap wordt een formulier opgemaakt. Voor automatisch vrijgelatenen gelden twee stappen: sentence plan (waarin tevens elementen van het profiel zijn opgenomen) en de sentence-planherziening. Ook deze worden vastgelegd op een formulier (*ACR sentence planning*, 1993).

Profiel

Het profiel bestaat vooral uit een inventarisatie van gegevens rond de gedetineerde: zijn (of haar) huiselijke omstandigheden (getrouwd, kinderen), werkervaring, opleiding, taalproblemen, sport, vrijetijdsbesteding, godsdienst; delictgeschiedenis en delictgedrag, gedrag in de inrichting; zelftetsel: druggebruik, alcoholgebruik, zelfverminking; gezondheid: zelfmoordrisico, medische restricties (plaatsing, arbeid); veiligheidsrisico (ontvluchttingsgeschiedenis).

Ten aanzien van het delictgedrag worden gegevens opgenomen over: het totale aantal vorige veroordelingen, de hoeveelheid eerder uitgezeten gevangenisstraffen; geeft de gedetineerde toe het huidige delict gepleegd te hebben, aanvaardt hij de straf, gaat hij in hoger beroep? Wat geeft de gedetineerde als reden voor het beginnen met delinquent gedrag, wat geeft hij als reden om ermee door te gaan, wat is zijn houding ten opzichte van politie/gerecht/autoriteit in het algemeen? Wat is zijn mening over vorige ervaringen in de gevangenis? Wat is zijn verklaring voor de omstandigheden van het delict? Wat is zijn houding ten opzichte van het slachtoffer van zijn delict? De informatie verkregen voor het profiel kan gebruikt worden als basis voor voorlopige voorzieningen voor arbeid of activiteiten binnen de inrichting. Deze gelden tot het sentence plan is opgemaakt en besproken. Het profiel en, als opgemaakt, het sentence plan kunnen gebruikt worden in verband met een beslissing betreffende eerste plaatsing.

Sentence plan

In het sentence plan worden doelen op korte en op lange termijn vastgelegd, op allerlei gebieden: scholing, arbeid, sport, recreatie, godsdienst, delictgedrag, inrichtingsgedrag. De sleutel tot de effectiviteit van het plan is de mate waarin aan de individuele behoeften tegemoet gekomen kan worden binnen de beschikbare middelen en de eisen van de wet en de dienst.

Herziening

De vooruitgang van de gedetineerde sinds het opstellen van het sentence plan (of een eerdere herziening) wordt geëvalueerd met behulp van de sentence-planherziening. Doelen kunnen worden herzien en nieuwe doelen kunnen worden aangegeven.

Tijdvak

Er gelden periodes binnen welke de plannen moeten zijn opgemaakt: het profiel voor pas veroordeelde gedetineerden moet opgemaakt worden in de *local prison* (een soort huis van bewaring, waar ook veroordeelden kunnen zitten), binnen vier weken na de veroordeling. Het sentence plan moet opgemaakt worden binnen drie maanden na het vonnis, al of niet in de *local prison*. Sentence-planherzieningen moeten binnen drie maanden na plaatsing in een nieuwe gevangenis opgemaakt worden en daarna minstens één keer per twaalf maanden. Zij moeten ook herzien worden bij een plotselinge verandering in de omstandigheden van de gedetineerde. Sentence-planherzieningen en herzieningen voor voorwaardelijke invrijheidstelling zouden zodanig gecoördineerd moeten worden dat zij ongeveer zes maanden uit elkaar plaats vinden, zodat ze elkaar kunnen aanvullen. Voor jeugdige gedetineerden zou, indien mogelijk, vaker een herziening moeten plaatsvinden. De eis om het sentence plan binnen drie maanden na binnenkomst in een nieuwe gevangenis te herzien, voorziet in de belangrijke functie te verifiëren of een gedetineerde geplaatst is in de juiste inrichting.

Voor gedetineerden voor wie automatische vrijlating geldt, moet het sentence plan opgesteld worden binnen acht weken na veroordeling, in de *local prison*; dit laatste hangt af van het feit hoe snel de gedetineerde wordt overgeplaatst, en van het feit of de plaatsing in de *local prison* zelf is. Er volgt regelmatig een herziening: voor volwassen gedetineerden met een tussentijd van zes maanden, uiterlijk negen maanden; voor jeugdige gedetineerden iedere drie maanden, en vaker voor kortgestrafte jeugdige gedetineerden. Bovendien moet herwaardering eigenlijk altijd plaatsvinden als omstandigheden van de gedetineerde drastisch wijzigen. Als de resterende tijd te kort is, wordt een vrijlatingsrapport opgesteld (*ACR sentence planning*, 1993).

Opstellen en uitvoeren

De leidraden voor sentence planning geven een aantal richtlijnen voor de procedure bij sentence planning. Deze zal meestal uitgevoerd worden door be-

waarders, die daartoe duidelijk aangewezen moeten worden. De directeur van iedere inrichting maakt uit welk hoofd verantwoordelijk is voor het management van sentence planning binnen zijn inrichting en roept de benodigde managementstructuren in het leven. De wijze waarop een en ander geregeld wordt, hangt veelal af van bestaande structuren. Het observatie-, classificatie- en plaatsingspersoneel van local prisons bezit de benodigde vaardigheden voor het opstellen van het profiel: zij zijn vertrouwd met ondervragen, beoordelen en het schrijven van rapporten, en zij zijn bekend met de faciliteiten die in gevangnissen, waar zij normaal gesproken plaatsnemen, beschikbaar zijn.

De verantwoordelijke bewaarder verkrijgt de informatie via elkaar aanvullende manieren: het voeren van gesprekken met de gedetineerde, het raadplegen van documenten (in geval van het profiel bv. het voorlichtingsrapport, het politierapport over de omstandigheden van het delict, documenten van vorige veroordelingen en vorige vrijheidsstraffen, gevangenisrapporten die gedurende deze periode van detentie zijn ingevuld), en het raadplegen van medewerkers van gespecialiseerde afdelingen binnen de gevangenis (reclasseringswerkers, onderwijsgevers, mensen van het gevangenispastoraat, psychologen, personeel voor gezondheidszorg). Behoeften die direct gerelateerd zijn aan het verminderen van het risico van recidive moeten geïdentificeerd worden en prioriteit krijgen. Penitentiaire reclasseringsmedewerkers hebben een speciale rol, omdat zij de schakel vormen tussen de tijd vóór de veroordeling, de straf tijd doorgebracht in detentie, en het toezicht na de detentieperiode.

De verantwoordelijke bewaarder evalueert de verkregen informatie en de antwoorden van de gedetineerden. Als de informatie die door de gedetineerde gegeven wordt, strijdig is met die uit andere bronnen, moet de bewaarder tot een oordeel komen op grond van het beschikbare materiaal voordat hij de relevante secties van de documentatie invult. Indien nodig moet advies gevraagd worden aan lijnmanagers.

Sommige adviseurs zullen vinden dat er geen doelen nodig zijn. Het lijkt zelfs waarschijnlijk dat doelen alleen in een beperkt aantal gevallen gegeven worden. Het is ideaal als de gedetineerde het eens is met de geformuleerde doelen maar opgemerkt moet worden dat zijn/haar instemming, hoewel gewenst, geen vereiste is. De professionele beoordeling van de adviseurs en opstellers van het plan geeft de doorslag.

Nadat deze activiteiten plaatsgevonden hebben, zijn er twee, door de leiders voorgestelde, methodes om het sentence plan op te stellen. De eerste methode is dat de verantwoordelijke bewaarder aan de hand van al deze informatie een gesprek met de gedetineerde voert en een plan opstelt, dat hij voorlegt aan het verantwoordelijke afdelingshoofd. Hij kan een aanbeveling doen over de doelen en de prioriteit die aan ieder van de vastgestelde doelen gegeven moet worden.

De tweede methode is het instellen van een sentence-planningraad, die voorgezeten kan worden door het verantwoordelijke afdelingshoofd, en waartoe alle medewerkers aan het plan uitgenodigd worden. Voordeel van deze methode is dat de communicatie tussen alle medewerkers aan het proces bevordert wordt; bovendien bestaan er al herzieningsraden in veel instellingen, die kunnen worden ingezet voor sentence planning. Aangezien sentence planning een open proces is, zou de gedetineerde gedurende de gehele discussie of een gedeelte daarvan aanwezig moeten zijn.

Sentence planning is een open proces: alle beoordelingen moeten met de gedetineerde besproken worden, bij voorkeur door de bewaarder die verantwoordelijk is voor de invulling. De gedetineerde moet weten dat de documentatie deel zal zijn van de beoordeling die gezonden zal worden aan de *Parole Board* in verband met aanvragen voor voorwaardelijke invrijheidstelling. De gedetineerde krijgt inzage in de opgestelde documenten; hij/zij kan schriftelijk commentaar op de inhoud van het plan geven. Uitgelegd moet worden dat er geen garantie is dat de faciliteiten voor het overeengekomen plan verschaft zullen worden, maar dat iedere inspanning gedaan zal worden om uitvoering te geven aan de aanbevelingen in het plan. Operationele overwegingen, het aanwezig zijn van de benodigde faciliteiten en het gedrag van de gedetineerde hebben allemaal invloed op het feit of, en met welke mate van succes, doelen aangepakt kunnen worden.

Het afdelingshoofd moet het profiel, het sentence plan en de herzieningen mede-ondertekenen. Hij is er verantwoordelijk voor dat de informatie aan bepaalde normen voldoet. Zo moet hij er bij het sentence plan op letten dat dit niet slechts een weergave is van wat de gedetineerde als voorkeur heeft uitgesproken, maar dat het een waardering is van zijn/haar behoeften. Het hoofd bewaring (beveiliging) of de directeur moet de plannen voor vluchtgevaarlijke gedetineerden goedkeuren.

Om ervoor te zorgen dat sentence planning geen papieren proces blijft, moet bewaakt worden dat de gedane aanbevelingen uitgevoerd worden, en moet telkens iemand aangewezen worden die verantwoordelijk is voor het uitvoeren van de elementen van de opgestelde plannen (het liefst in de door het plan aanbevolen volgorde).

Administratie

Omdat documentatie omtrent sentence planning deel uit zal maken van het dossier van voorwaardelijke invrijheidstelling waar een gedetineerde toegang toe heeft, kunnen gedetineerden een kopie krijgen van formulieren omtrent hun sentence plan, op eigen kosten (fotokopieerkosten) en op eigen risico.

De nodige administratieve ondersteuning moet gegeven worden: er moet bijvoorbeeld een centrale agenda zijn om ervoor te zorgen dat het profiel of het sentence plan tijdig ingevuld wordt; het plan moet opgenomen worden in het centrale administratiesysteem, zodat men weet dat er een plan opgemaakt is. Er moet een systeem ontwikkeld worden voor het coördineren van de informatieverzameling, zowel van buiten als binnen de inrichting.

Een kopie van de betreffende documenten moet telkens gezonden worden aan de toezichthoudende reclasseringsmedewerker of, bij sommige jeugdige delinquenten, aan de maatschappelijk werker. Dezen wordt verzocht commentaar te leveren. In hoeverre de commentaren verwerkt worden in de documentatie is ter beoordeling van het inrichtingspersoneel, en uiteindelijk van degene die verantwoordelijk is voor het mede-ondertekenen van de documentatie. Er zijn in al deze stadia speciale regels voor plegers van delicten tegen kinderen.

Privacy

Bewaarders moeten er zich goed van bewust zijn dat veel van de informatie in de sentence-planningdocumentatie van persoonlijke en vertrouwelijke aard is. Er moeten manieren ontwikkeld worden om te verzekeren dat de informatie beveiligd is en vertrouwelijk blijft (staf en betreffende gedetineerde).

De praktijk

Zoals vermeld, is het idee van sentence planning niet echt nieuw. Zo werden in het systeem van *borstals* (jeugdgevangenissen), dat gold totdat de nieuwe wetgeving met betrekking tot jeugdinrichtingen ingevoerd werd, de gedetineerden ook al beoordeeld en werden er trainingsplannen opgesteld en herzien. Voor velen had dit echter het karakter van een ritueel aangenomen. Hieruit kan de les getrokken worden dat de middelen een duidelijk doel moeten dienen, en dat procedures zo eenvoudig en economisch mogelijk moeten blijven (Evans, 1990).

In een aantal inrichtingen was al sentence planning ingevoerd voordat er een officiële verplichting toe kwam. In een daarvan leek het erop dat langere-termijnresocialisatiebehoefte plaatsing voor arbeid daadwerkelijk hebben beïnvloed. In de andere gevallen leek arbeidsplaatsing meer te maken te hebben met vacatures, interesse en geschiktheid (Plumb, 1993).

Uit de praktijk blijkt dat er duidelijke richtlijnen moeten zijn over hoe aange-
wezen bewaarders moeten handelen. Bovendien is het management van het re-
gime belangrijk: de gedetineerden moeten daadwerkelijk geplaatst worden bij
de activiteiten die voor hen gepland zijn (Evans, 1990).

Schotland

Evenals in Engeland leidden ongeregelheden in gevangnissen in de jaren
tachtig tot een debat binnen de dienst gevangeniswezen. Resultaat hiervan was
dat men verandering van een reactieve en defensieve cultuur naar een meer
open, pro-actievare cultuur wenselijk vond. Men streeft naar een kwaliteits-
dienst, waarin gedetineerden worden gezien als verantwoordelijke personen,
die mogelijkheden krijgen voorgesteld over hoe zij hun tijd in de gevangenis
willen doorbrengen. Dit zou bereikt moeten worden door sentence planning
(Frizzell, 1993). Om herhaling te voorkomen, wordt in deze beschrijving
vooral ingegaan op zaken waarin sentence planning verschilt van de wijze
waarop het in Engeland is geregeld.

In een van de beleidsrapporten van de dienst gevangeniswezen, *Opportunity and responsibility* (1990), wordt sentence planning voorgesteld voor lang-
gestrafte gedetineerden. Langgestraften zijn degenen met een straf van meer
dan 18 maanden; omdat het misschien niet mogelijk is voor al deze gedeti-
neerden aan sentence planning te doen, moest de precieze straflengte nog
vastgesteld worden bij welke een gedetineerde ervoor in aanmerking komt.
Een sentence plan is het middel waarmee de gedetineerde zijn of haar behoeften
en prioriteiten in overeenstemming brengt met de verkrijgbare mogelijk-
heden. De bedoeling is dat gedetineerden een aantal mogelijkheden te zien krij-
gen en aangemoedigd worden die mogelijkheden te selecteren die het beste bij
hun behoeften passen.

Er zijn korte video's gemaakt van inrichtingen, die kort na de veroorde-
ling getoond kunnen worden aan de gedetineerde om hem te helpen beslissen
welke gevangenis het beste tegemoet komt aan zijn behoeften. Er is ook 'per-
soonlijk ontwikkelingsmateriaal' dat een gedetineerde moet helpen om zijn le-
ven te beschouwen ten aanzien van onderwerpen als familiebetrekkingen, drug-
en alcoholmisbruik, opleidingsprestaties, delictgedrag. Gehoopt wordt dat de
gedetineerde met aanmoediging van een 'persoonlijke' bewaarder ervoor kiest
de probleemgebieden aan te pakken. Al het persoonlijke ontwikkelingsmateri-
aal is vertrouwelijk tenzij de gedetineerde anders wil. Gedetineerden moeten
mee willen werken aan programma's. Het sentence plan is altijd voor herzie-
ning door de gedetineerde vatbaar. Het is het plan van de gedetineerde, en het

is alleen omdat het zijn eigendom is dat gehoopt wordt dat hij het niet afwijst wegens dwang.

Sentence planning zou meteen moeten beginnen nadat de veroordeling bekend is. Eenmaal opgesteld moet het sentence plan herzien en goedgekeurd worden door een plaatselijke sentence-planningraad. Het sentence plan wordt opgesteld zowel op grond van rapporten van personeel en specialisten als op grond van de bijdrage van de gedetineerde zelf. Hierin geeft hij zijn persoonlijke voorkeur aan, en de redenen daarvan. Herziening van het plan vindt minstens een keer per jaar plaats, maar het kan zo vaak plaatsvinden als nodig is. Er is een nieuwe sentence-planninghandleiding die ontwikkeld is in samenwerking met inrichtingen. Arbeid wordt ook als voorbereiding gezien op de tijd na vrijlating, naast meer materiële overwegingen als het leveren van een bijdrage aan kost en inwoning (*Opportunity and responsibility*, 1990).

Nieuw Zeeland

Sentence planning wordt in Nieuw Zeeland aangeduid als *case management*. Het departement van Justitie besteedde uitgebreid aandacht aan case management in de nota *Prisons in change* (1988). Dit was de bijdrage van het departement aan de ministeriële enquête naar het gevangeniswezen die door Roper en anderen uitgevoerd werd in de jaren 1987-1989. Waarschijnlijk is case management inderdaad ingevoerd: begin 1991 wachtte een nationaal beleidsstuk over case management op voltooiing. Nadere gegevens zijn hierover niet bekend (Doughty, 1992). Hier wordt gerapporteerd over voorgenomen plannen.

Case management betekent: 'het effectief plannen en coördineren van programma's en diensten om een behoorlijke en humane behandeling van delinquenten te verzekeren en hen voor te bereiden op de terugkeer in de samenleving. Het is een voortdurend proces, gericht op het helpen van gedetineerden zowel tijdens hun detentietijd, als tijdens voorwaardelijke invrijheidstelling'. Binnen instellingen gaat het er vooral om de dag zo in te delen dat gedetineerden zo veel mogelijk voordeel hebben, en zo weinig mogelijk schade. De principes kunnen betrekking hebben op alle gedetineerden, ook voorlopig gehechten. Volgens de bijdrage aan de ministeriële enquête zouden er twee typen commissies moeten zijn binnen iedere inrichting: een planningscommissie en een of meer programmacommissies. De eerste zou over algemene zaken gaan, de tweede soort zou zich bezighouden met individuele gedetineerden. Case management is de verantwoordelijkheid van het hele personeel, niet alleen van de specialisten; het vraagt om een teaminspanning, van zowel het programma- als het bewaarderspersoneel.

Het departement ziet arbeid als een onderdeel van case management: gedetineerden die het grootste gedeelte van de dag arbeiden, moeten dit doen, omdat er een case-managementbeslissing is dat dit voor hen een betere optie is dan het meedoen aan andere programma's. Voor veel gedetineerden zal er echter geen beter middel zijn om hen voor te bereiden op terugkeer in de maatschappij. Resocialisatie is een belangrijk doel van arbeid; arbeid is echter natuurlijk ook belangrijk om verveling tegen te gaan en vanwege financiële opbrengsten voor de gevangenis.

Iedere gedetineerde die minimaal een maand in een inrichting blijft, krijgt een programmacoördinator toegewezen. Er moet met enige regelmaat een gesprek met de gedetineerde plaatsvinden. Iedere drie maanden zouden programma coördinatoren moeten rapporteren aan programmacommissies over die gedetineerden waar zij verantwoordelijk voor zijn, en zou het case management van iedere gedetineerde besproken moeten worden.

De ministeriële commissie (Roper Committee, 1989) die onderzoek deed naar het gevangeniswezen zag overigens geen taak voor case management in de gevangenis. Zij meent dat resocialisatieprogramma's binnen traditionele gevangenis weinig effectief zijn. Van gevangenis kan niet meer verwacht worden dan dat zij veilige en humane insluiting geven. Resocialisatie lukt onder andere niet wegens de onverenigbaarheid van straf en resocialisatie. Het is wel mogelijk met een intensieve en extensieve therapeutische benadering de recidive te verminderen maar hiervoor lijken therapeutische programma's in een apart systeem, los van de traditionele gevangenis, aangewezen. Het zou kunnen in zogenaamde *habilitation centres*, waar niet geresocialiseerd maar 'gesocialiseerd' wordt. Deze centra zouden gestructureerde, intensieve, en bij tijden, confronterende therapie moeten geven: gedetineerden confronteren met hun misdaad en de gevolgen daarvan. Er zou geen systeem van classificatie meer moeten zijn, maar een van 'plaatsing' en 'beoordeling': de beginplaatsingsbeslissing zou apart gehouden moeten worden van de daaropvolgende beoordeling ten aanzien van gevangenisarbeid of plaatsing in een habilitation centre. Alle gedetineerden zouden beoordeeld moeten worden door beoordelingscoördinatoren. De beoordeling zou bestaan uit twee delen. Ten eerste, een bepaling van de sterke en zwakke punten van de gedetineerde; ten tweede, het klaarmaken van een individueel habilitatieplan voor de gedetineerde. Deze twee functies zouden apart behandeld moeten worden, zodat de beschikbaarheid van habilitatieprogramma's niet de analyse van behoeften beïnvloedt. Er zouden habilitatieraden moeten zijn. Verder zou het case-managementproces min of meer overeenkomstig de procedure in Engeland moeten verlopen.

De commissie heeft de habilitation centres aanbevolen, maar beseft dat er nog heel wat werk verricht moest worden, voordat deze van start kunnen gaan. De vraag is of deze centra er inderdaad komen. Uit de verzamelde literatuur

is het niet duidelijk, maar het lijkt niet waarschijnlijk. Wel is het plan *He ara hou* (Maori voor 'de nieuwe weg') in 1990 ingevoerd, waarbij een verandering in attitudes bij alle deelnemers aan de gevangenisomgeving beoogd wordt, met onder andere als doel betere relaties tussen gedetineerden en staf (Eskridge en Newbold, 1993).

Het verrichten van (goed georganiseerde) arbeid in de gevangenis wordt door de commissie niet als habilitatie gezien, maar als het behoud of de verbetering van aan werk gerelateerde vaardigheden.

Praktijk

Begin 1991 verschilde de aanpak nogal van case management in de inrichtingen waar men ermee begonnen was (Doughty, 1992). Er werd toen echter nog gewacht op een nationaal beleidsstuk. In een aantal inrichtingen is er een *case management committee*. Tijdens vergaderingen beziet deze de pas geplaatste gedetineerden; zij voert periodieke herzieningen uit van contracten en beziet bestaande contracten. Programma's omvatten zaken als werkvaardigheden, sociale en levensvaardigheden, schilderen, alcohol- en drugcounseling, omgaan met woede, budgetteren en, voor geselecteerde gedetineerden, behandeling voor seksuele delicten.

Duitsland

In Duitsland is resocialisatie een van de hoofddoelen van het gevangeniswezen. Dit is vastgelegd in het *Strafvollzugsgesetz* (1977), waarin ter nadere uitwerking van de gedachte telkens de term behandeling gebruikt wordt: behandelingsonderzoek, behandelingsmaatregelen en dergelijke. Dit begrip wordt niet in de wet gedefinieerd maar de algemeen aanvaarde betekenis, ook blijkend uit een ambtelijk stuk, is dat het zowel therapeutische als algemene maatregelen omvat, die de gedetineerden betrekken bij het sociale en economische leven en die dienen tot het tegengaan van criminele neigingen. De maatregelen kunnen bestaan uit onderwijs, raadgeving bij persoonlijke problemen en geldproblemen, en deelname aan gemeenschappelijke activiteiten in de inrichting. In de praktijk wordt het behandelingsbegrip in gevangnissen vooral leer- of socialisatietheoretisch bepaald, zonder medische aspecten uit te sluiten (Jung, 1987).

In het *Strafvollzugsgesetz* zijn regels opgenomen met betrekking tot het Vollzugsplan. In artikel 6 wordt bepaald dat na de opnameprocedure begonnen wordt met het onderzoeken van de persoonlijkheid en de levensomstandigheden van de gedetineerde. Hiervan kan worden afgezien als dit, rekening houdend met de duur van de straf, niet geboden lijkt. Het onderzoek strekt

zich uit tot die omstandigheden waarvan de kennis voor een weldoordachte behandeling van de gedetineerde in detentie en voor de resocialisatie na zijn vrijlating noodzakelijk is. De planning van de behandeling wordt met de gedetineerde besproken. In artikel 7 wordt bepaald dat op grond van het behandelingsonderzoek een Vollzugsplan wordt opgesteld. Het Vollzugsplan bevat op zijn minst opgave over deze behandelingsmaatregelen: onderbrenging in gesloten of open detentie; plaatsing in een sociaaltherapeutische inrichting; toewijzing aan woongroepen en behandelingsgroepen; zowel tewerkstelling als maatregelen voor beroepsopleiding, voortgezette opleiding of omscholing; deelname aan bijeenkomsten van voortgezet onderwijs; bijzondere hulp- en behandelingsmaatregelen; versoepeling van detentie; noodzakelijke maatregelen tot voorbereiding van vrijlating. Omdat het Vollzugsplan in overeenstemming moet blijven met de ontwikkeling van de gedetineerde en van verdere resultaten van persoonlijkheidsonderzoek, moeten in het Vollzugsplan geschikte termijnen worden opgenomen. De gedetineerde heeft een wettelijke aanspraak op het Vollzugsplan.

Het opstellen en ondertekenen van de plannen is in de inrichtingen verschillend geregeld (Hötter, 1993).

Praktijk

De betekenis die *Vollzugsplanung* in de praktijk heeft, is onder andere gezien aan de hand van een inventarisatie van de vrijgelaten gedetineerden uit de gevangenis voor jeugdigen in Nordrhein-Westfalen van de vrijlatingsjaargang 1981 (Mey, 1992). Slechts bij een derde van de vrijgelaten gedetineerden was een persoonlijkheidsonderzoek uitgevoerd, vooral bij zware en daarmee wellicht ook op bij de diagnostisch zware gevallen. Het lijkt erop dat bij korte gevangenisstraffen een individuele *Vollzugsplanung* en een daarmee verbonden nauwkeurig onderzoek van de persoonlijkheid niet de moeite loont, hoewel dit niet duidelijk uit het onderzoek blijkt. De opgestelde *Vollzugsplannen* werden lang niet altijd gerealiseerd: bijna een vierde van de voorstellen met betrekking tot scholing en een vierde tot een derde van de voorstellen tot opleiding tot een beroep werden niet gerealiseerd. De gedetineerden die een maatregel tot beroepsopleiding succesvol voltooid hadden, bleken een betere kans te hebben op voorwaardelijke vrijlating, namelijk 89% tegen 78%; ze bleken ook minder te recidiveren, namelijk 46% tegen 55%.

Wetzler, een gedetineerde die sinds augustus 1976 een gevangenisstraf ondergaat, is niet zo te spreken over de gang van zaken rond de *Vollzugsplannen*. De rechtspraak heeft zich veel te vaak met het opstellen en uitvoeren daarvan bezig moeten houden (Wetzler, 1987; Müller-Dietz, 1986). Meer dan 50% van de gedetineerden heeft *Vollzugsplannen* die niet aan de voorschriften voldoen. Uit een controle-onderzoek van *Vollzugsplannen* in de jeugdge-

vanen Schwalmstadt in april/mei 1985 bleek dat 40% van de gedetineerden helemaal geen Vollzugsplan had. Verder had 50% van de gedetineerden Vollzugsplannen die al meer dan een jaar oud waren. Het merendeel van de gedetineerden vindt dat zij niet of niet voldoende bij de vormgeving of de actualisering van het Vollzugsplan betrokken worden. Er zijn inrichtingen waar de gedetineerde pas na maanden hoort dat er een Vollzugsplanbespreking heeft plaatsgevonden (Wetzler, 1987).

Müller-Dietz (1986) meent dat inrichtingen zich problemen kunnen besparen door zich bij het opstellen van Vollzugsplannen te beperken tot plaatsing, arbeidsinzet en contacten met de buitenwereld. Dit klopt niet helemaal met de bedoeling van de wet, maar anders worden de aanspraken die gesteld worden wel erg hoog. Als de voorgestelde maatregelen niet waargemaakt kunnen worden, heeft een programma geen concreet gevolg en blijft alles op papier steken, met alle negatieve gevolgen van dien.

Hötter (1993) beschrijft een praktijkvoorbeeld: in een inrichting was het eerst zo dat een maatschappelijk werker informatie verzamelde en het Vollzugsplan opstelde. Dit werd besproken in een vergadering en daarop weer met de gedetineerde. Bij deze laatste bespreking bleek vaak dat de gedetineerde inmiddels iets anders wilde: de gesprekken en informatieverzameling hadden al dagen, soms weken, eerder plaatsgevonden. Voorgesteld werd toen om het opstellen van het plan te laten voorbereiden door de bewaarders. Een aantal van hen zag hierin een mogelijkheid om van het beeld van de insluiter af te komen en meer bij het behandelingsproces betrokken te raken. De bewaarders gingen zich veel intensiever met de gedetineerden bemoeien en de bijdrage aan de vergaderingen werd veel actueler. Er waren tijdens het gesprek met de gedetineerde na de vergadering nauwelijks meer veranderingen in het plan. Bovendien was er een gevoel van saamhorigheid ontstaan (Hötter, 1993).

Mai (1981) meent dat de procedures gewoonlijk oppervlakkig en onvoldoende zijn: zij houden slechts in dat gedetineerden hun levensloop opschrijven en een vragenlijst over hun persoonlijke omstandigheden invullen. Hij pleit voor een vakspecifieke bijdrage die door psychologen gegeven kan worden. Volgens hem is voor het verkrijgen van een optimale toedeling aan behandelingsmaatregelen voornamelijk een geschiktheidsdiagnose nodig, die op de eerste plaats een psychodiagnostische vraagstelling vereist, waarbij die aspecten van de persoonlijkheid bezien worden die daarbij van belang zijn. Een onderzoek gericht op de hele persoonlijkheid lijkt onzinnig. Het behandelingsonderzoek moet zich richten op die omstandigheden waarvan het nodig is kennis te hebben voor een planmatige behandeling van de gedetineerde in detentie en voor resocialisatie na zijn vrijlating. De auteur heeft een vragenlijst opgesteld met een aantal aandachtspunten. Zo is onderzoek vereist naar de behandelingsmotivatie, respectievelijk de deelnamewens: hoe ernstig gemeend

is deze? Er kunnen andere redenen zijn voor deelname aan behandeling dan een oprechte interesse voor resocialisatie. Oprechte behandelingsmotivatie is er normaal gesproken als de gedetineerde geen zwaarwegende bezwaren heeft tegen groepsarbeid, als hij bereid is met anderen over zijn persoonlijke problemen te praten, als hij geen voorbehoud heeft tegen de behandelende sociaalpedagogen en als hij een uitdrukkelijke hulpwens uit. Bij twijfel moet de subjectieve instelling van de gedetineerde ten aanzien van behandelingsmaatregelen goed nagegaan worden en moet het resultaat bij de uiteindelijke beslissing zorgvuldig afgewogen worden.

Bij de arbeidsinzet of bij de toewijzing aan een vrijetijdsgroep heeft de psycholoog slechts een taak als dit in het kader van een therapeutisch behandelingsplan nodig is. Anders kan de arbeidstoewijzing evenals recreatie geregeld worden door een bestuurder overeenkomstig de wens van de gedetineerde.

Mey (1981) is het helemaal niet met de vorige auteur eens, omdat hij juist vindt dat de totale persoonlijkheid in ogenschouw genomen moet worden. Juist ongeschiktheid duidt vaak op functionele samenhangen met individuele criminogenese. Door de geschikte gedetineerden te selecteren voor allerlei maatregelen worden zij die het minst beschadigd zijn, voorgetrokken en blijven zij die het meest dringend verbetering behoeven achteraan staan.

Slotwoord

Uit de besproken literatuur blijkt dat het idee van sentence planning, het plannen van detentie, vooral past bij een gevangeniswezen dat meer aandacht voor gedetineerden wil hebben, en vooral oog heeft voor resocialisatie. Arbeid maakt onderdeel uit van de sentence planning. Hierbij moet aangetekend worden dat men eigenlijk het oog heeft op zinvolle arbeid, die op wat voor manier dan ook een bijdrage kan leveren aan de terugkeer in de maatschappij. Voor veel gedetineerden zal arbeid de enige constructieve bezigheid zijn tijdens hun detentie. Anderen zullen gebruik kunnen maken van programma's die hen voorbereiden op de terugkeer in de samenleving. Gevangenen zullen programma's voor gedetineerden moeten ontwikkelen en zullen moeten zorgen dat ze inderdaad uitgevoerd worden. Om dit alles te realiseren lijkt een duidelijke procedure noodzakelijk, met nauwkeurig bepaalde verantwoordelijkheden. Zoals beschreven is, wordt in Engeland een dergelijke procedure sinds kort toegepast. De toekomst zal leren of deze inderdaad succesvol zal blijken te zijn.

Literatuur

ACR sentence planning; automatic conditional release prisoners; prisoners newly sentenced to between 12 months and less than 4 years
Guidance notes to instruction to governors 22/93
London, DIP 1, 1993

Doing time or using time; report of a review by her Majesty's Chief Inspector of prisons for England and Wales of regimes in prison service establishments in England and Wales; presented to Parliament by the Secretary of State for the Home Department by command of Her Majesty, January 1993
London, HMSO, 1993

Doughty, R.
He ara hou; 'a new direction'
Prison service journal, 1992, nr. 87, pp. 24-28

Eskridge, C.W., G. Newbold
Corrections in New Zealand
Federal probation, jrg. 57, nr. 3, 1993, pp. 59-66

Evans, R.
How should regimes and prisoners' needs converge?
Prison service journal, 1990, nr. 77, pp. 21-26

Frizzell, E.W.
The scottish prison service: changing the culture
The Howard journal, jrg. 32, nr. 3, 1993, pp. 203-214

Hötter, U.
Der Vollzugsplan; ein Instrument zur Verbesserung des Anstaltsklimas
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, jrg. 42, nr. 3, 1993, pp. 143-144

Jung, H.
Behandlung als Rechtsbegriff
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, jrg. 36, nr. 1, 1987, pp. 39-42

Mai, K.
Ein Vorschlag zur Vereinheitlichung der diagnostischen Fragestellung bei der
psychologischen Zugangsuntersuchung im Regelvollzug
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, jrg. 30, nr. 3 , 1981,
pp. 139-142

Mey, H.-G.
Zur Frage der Formalisierung psychodiagnostischer Tätigkeit bei der
Vorbereitung des Vollzugsplans
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, jrg. 30, nr. 3 , 1981,
pp. 142-143

Mey, H.-G.
Zur Bedeutung des Vollzugsplans
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, jrg. 41, nr. 1, 1992,
pp. 21-24

Müller-Dietz, H.
Zehn Jahre Strafvollzugsgesetz; Bilanz und Perspektiven
Bewährungshilfe, 1986, pp. 331-360

Opportunity and responsibility; developing new approaches to the
management of the long term prison system in Scotland
Z. pl., Scottish prison service, 1990

Pilling, J.
The Director General and penal reform
Prison service journal, 1992, nr. 85, pp. 31-36

Plumb, A.P.
The preparation of inmates for release — so in practice what do we do?
Prison service journal, 1993, nr. 89, pp. 33-39

Prisons in change; the submission of the Department of Justice to the
Ministerial Committee of inquiry into the prisons system
Wellington, Department of justice, 1988

Regimes
London, HM Prison Service, 1992

Roper Committee

Prison review; He ara hou: the new way; report of the Ministerial Committee of inquiry into the prisons system
Wellington, Crown, 1989

Sentence planning; guidance notes to circular instruction 30/92; discretionary conditional release prisoners; determinate sentence category A prisoners
London, DIP 1, 1992

Wetzler, H.

10 Jahre Strafvollzugsgesetz: Bestandsaufnahme/Erfahrungen im Strafvollzug
Zeitschrift für Strafvollzug und Straffälligenhilfe, jrg. 36, nr. 1, 1987,
pp. 32-37

Woolf report into the disturbances of april 1990

The Howard journal, jrg. 30, nr. 3, 1991, pp. 247-248